

De huisdierfauna uit de Late IJzertijd te Meldert (gem. Aalst)

A. Ervynck

Inleiding

Het door M. Pieters en W. De Swaef te Meldert (O.-VI.) verzamelde archeozoologisch materiaal kan ruwweg tot het begin van onze tijdrekening en de laatste eeuwen ervoor gerekend worden². Deze periode, die de echte romanisatie van onze gewesten voorafgaat, is wat betreft de archeozoologie voor ons land schaars gedocumenteerd³. Het betreft meestal kleine vondstkollekties, soms getuigend van slechte bewaringsomstandigheden. Uit het 'Keltische' oppidum van Manching (BRD) werden echter ongeveer 400.000 beenderen gedetermineerd⁴. Dit maakt het site, samen met enkele Nederlandse⁵, tot een waardevolle referentie voor materiaal uit deze tijdsperiode.

De kollektie van Meldert is niet overdreven groot (193 determineerbare vondsten) maar wel goed bewaard. Door vergelijking met bovengenoemde sites is het mogelijk enige interpretaties voorop te stellen. Het archeozoologisch onderzoek kan zich in dit geval richten naar een aantal vragen: hoe zijn de beenderen terecht gekomen op de plaats van opgraving, welke diersoorten zijn vertegenwoordigd en waarom, hoe waren de populaties van de aanwezige soorten gestructureerd, vertonen de beenderen speciale kenmerken?

Het bestudeerde materiaal wordt op het Laboratorium voor Paleontologie, R.U.G. bewaard onder inventarisnummer P 3775.

Tabel 1

Vondstaantallen per soort en proportie van elke soort binnen de kollektie.
Numbers per species and proportion of each species in the collection.

HUISDIEREN (domestic animals)		
Rund (<i>Bos primigenius</i> f. <i>taurus</i>)	105	54.4 %
Schaap/geit (<i>Ovis ammon</i> f. <i>aries</i> / <i>Capra aegagrus</i> f. <i>hircus</i>)	39	20.2 %
Varken (<i>Sus scrofa</i> f. <i>domestica</i>)	21	10.9 %
Paard (<i>Equus przewalskii</i> f. <i>caballus</i>)	24	12.4 %
Hond (<i>Canis lupus</i> f. <i>familiaris</i>)	3	1.5 %
JACHTFAUNA (game)		
Kolgans (<i>Anser albifrons</i>)	1	0.5 %
TOTAAL	193	
NIET DETERMINEERBAAR (not determined)	98	

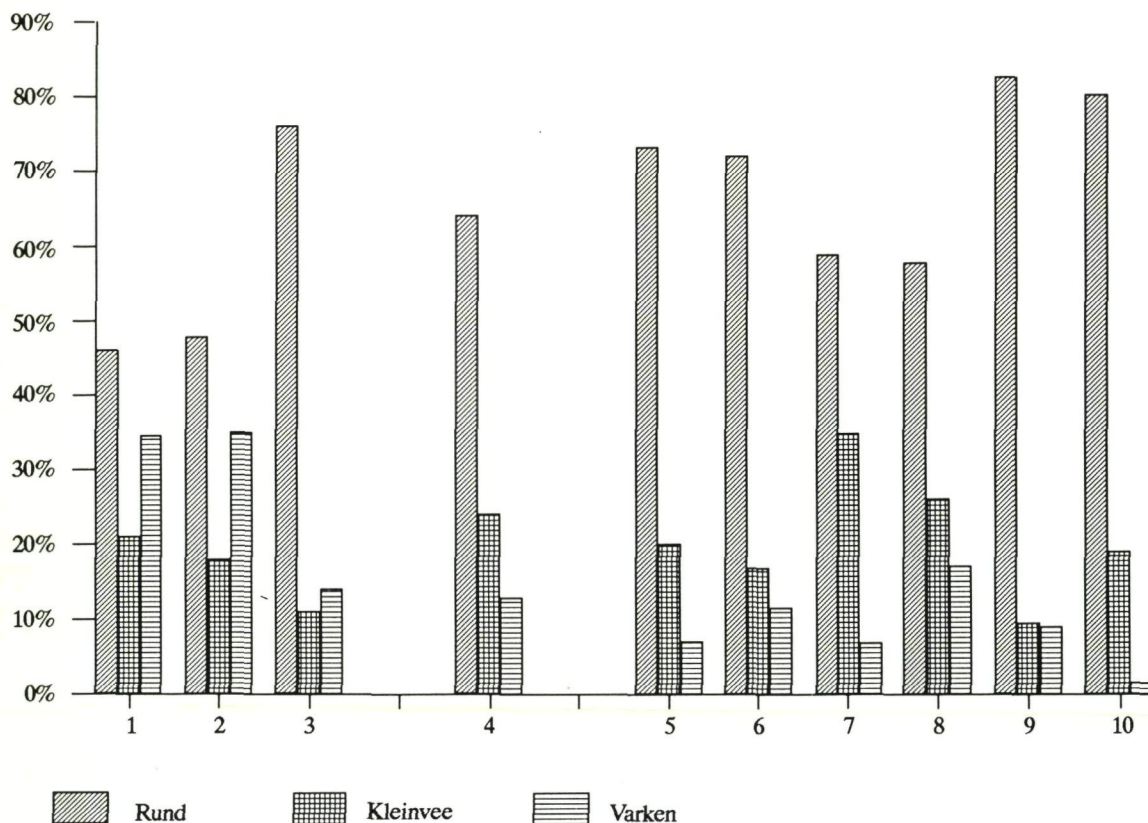
1 I.A.P. en Laboratorium voor Paleontologie, U.G., Krijgslaan 281/S8, 9000 Gent.

2 Zie de bijdrage van M. Pieters & W. De Swaef, p. 75-77.

3 Zie voor een overzicht Gautier & Van Der Plaetsen, in druk.

4 Boessneck e.a. 1971.

5 Clason 1980.

1 Percentuele verhouding van runderen, kleinvee en varkens binnen de veestapel van enkele IJzertijdsites: DUITSLAND: 1: Manching; 2: Schönburg; 3: Tangermünde (Teichert 1973); BELGIË: 4: Meldert; NEDERLAND: 5: Spanjaardsbergje; 6: Vlaardingen; 7: A'dam Waterleidingduinen; 8: Vlaardingen bejaardenhuis; 9: Culemborg; 10: Tritsum (Clason 1980).

Proportion of cattle, small cattle and pig in the live stock of a few Iron Age sites.

Tafonomie

De beenderen zijn verzameld uit een fossiele beekbedding buiten de context van een site. Toch is vrijwel zeker dat het hier afval betreft van een menselijke nederzetting want bijna alle beenderen behoren toe aan huisdieren. De verplaatsing van het materiaal kan echter inhouden dat een sortering heeft plaatsgevonden met bevoordeling van de grotere stukken. Verdere konklusies staan dus onder enig voorbehoud.

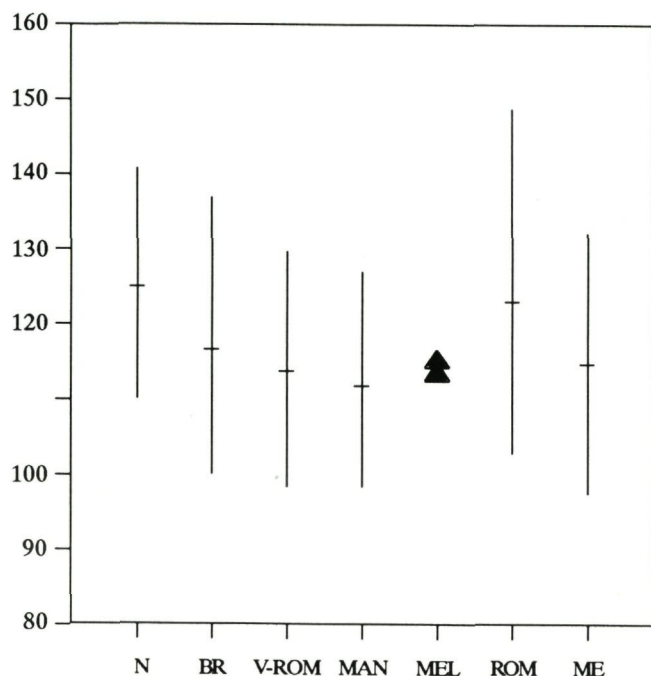
Aanwezige soorten

Het aantal opgegraven beenderen per diersoort is opgenomen in tabel 1. Tevens wordt het aandeel van elke soort in de kollektie gegeven. Zoals gezegd is het aandeel van de jachtfaua verwaarloosbaar. Het betreft hier één enkele vondst; de humerus van een gans, waarschijnlijk de kolgans (*Anser albifrons*). In de Late IJzertijd is dit geringe aandeel van de jacht in de voedselvoorziening voor alle West-Europese sites een feit. De economie spitte zich toe op landbouw en veeteelt terwijl de ontbossing de jacht niet zal bevoordeligd hebben.

De voedselvoorziening van het site te Mel-

dert berustte, zoals overall, op de kweek van runderen, schapen, geiten en varkens. Slechts enkele beenderen van schapen en geiten zijn gemakkelijk te onderscheiden. In de vijf gevallen waar dit mogelijk is, gaat het in Meldert om schapen. Ook in grote sites zoals Manching, waar verantwoord statistisch onderzoek mogelijk is, bestaat het overgrote deel van het kleinvee uit schapen⁶.

De meerderheid van de huisdierfauna wordt gevormd door het rund, dat in de besproken tijd de belangrijkste vleesleverancier blijkt te zijn. Deze konklusie wordt nog duidelijker als we rekening houden met het lichaamsgewicht van de verscheidene dieren. Een runderbeen staat dan voor veel meer vlees dan een schapebot. Op de tweede plaats komt het kleinvee dat dubbel zo goed vertegenwoordigd is als het varken. Dit is in tegenstelling tot de situatie in de Duitse sites maar in overeenstemming met deze van de Nederlandse (fig. 1). Het ligt voor de hand dat het aanwezige milieu de opties binnen de veeteelt indringend zal beïnvloeden hebben. Zo zegt men algemeen dat de varkenskweek in beboste gebieden plaatsgreep, het

2 Evolutie van de schofthoogte van het rund in de loop der tijd. Voorgesteld zijn de gemiddelden, minima en maxima. Data volgens Boessneck e.a. 1971.

N: Neolithicum; BR: Bronstijd; V-ROM: Voor-Romeinse IJzertijd; MAN: Manching; MEL: Meldert; ROM: Romeinse periode; ME: Middeleeuwen.

Evolution of the withers height of cattle through time. Presented are medium sizes, minima and maxima. Data according to Boessneck e.a. 1971.

rund goede weilanden behoeft terwijl het kleinvee op armere gronden kan bestaan. De ontbossing kan in de tijd dat het site te Meldert bewoond werd de varkensteelt reeds nadelig beïnvloed hebben.

De frekwentie waarmee het paard in IJzertijdsites voorkomt, kan nogal eens variëren. Het is ook niet steeds duidelijk of de dieren gekonsumeerd werden. De primaire reden tot het fokken van paarden zal echter niet de vleesvoorziening geweest zijn. Okkasioneel zal men echter wel een dier hebben opgegeten dat niet meer in zijn functie bijvoorbeeld als lastdier voldeed. De paarden van Meldert zijn wellicht niet gekonsumeerd. Twee observaties laten ons toe dit te stellen. In tegenstelling tot de paardenresten zijn de beenderen van het rund, die in grootte vergelijkbaar zijn, vaak gekapt. Deze fragmentatie geschiedde bij konsumptie om het merg in het been te bereiken. De paardenknoeken zijn bovendien vaker dan die van rund door honden beknaagd. De runderbotten waren wellicht na konsumptie van alle vlees ontdaan en verdwenen al vlug op de vuilhoop. De paardenbeenderen zouden daarentegen afkomstig kunnen zijn van niet begraven kadavers, waaraan aasetende honden zich te goed deden.

De hond maakt een klein deel uit van de fauna. Boessneck *et al.* suggereren dat te Manching een groep honden gekweekt werd voor menselijke konsumptie⁷. Er is echter geen reden dit naar het site van Meldert te extrapoleren.

Populatiestructuur

In sommige gevallen kan aan een bot achterhaald worden tot welke sexe of leeftijd de eigenaar behoorde. In deze studie werd vooral aan de hand van het doorbreken en wisselen van tanden in boven- en onderkaak de leeftijd bepaald waarop huisdieren geslacht werden⁸. De bekomen leeftijdsschattingen zijn voorgesteld in tabel 2.

Voor het rund geldt dat bij melkproductie alleen de koeien belangrijk zijn en bij de kweek

Tabel 2

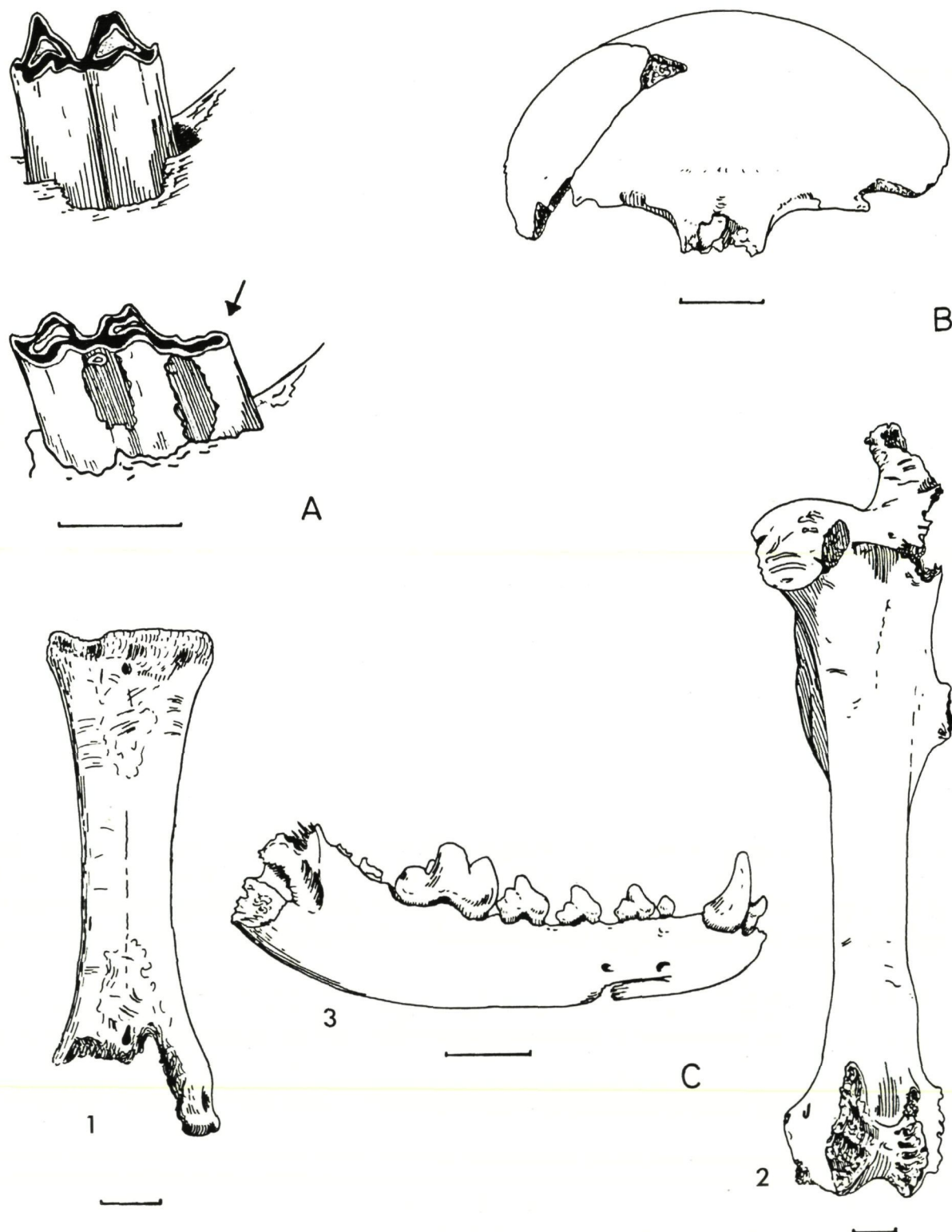
Schattingen van de slachtleeftijden bij de huisdieren.

Estimates of butchering ages (in months) of domestic animals: cattle, small cattle and pig.

	Slachtleeftijd (maanden)	aantal
RUND	8 < x < 13	4
	24 < x < 30	1
	30 < x	6
KLEINVEE	x = 5.5	1
	10 < x < 12	1
	12 < x < 20	1
	26 < x	5
VARKEN	10 < x < 18	4
	20 < x	4

7 Boessneck e.a. 1971.

8 Volgens Higham 1967 voor rund, Habermehl 1980 voor kleinvee en varken.

3 Vondsten te Meldert. A: derde molaar uit de onderkaak van een rund met tandreductie, boven een normale tand; B: menselijk schedeldak, vooraanzicht; C: door honden beknaagde beenderen: 1. metacarpus van een rund; 2. femur van een paard; 3. onderkaak van een hond. De schaallijntjes geven steeds 2 cm weer.

Bone finds of Meldert. A: third molar of a lower jaw of cattle, with tooth reduction, on top of a normal tooth; B: human skullpan, front view; C: bones gnawed by dogs: 1. cattle metacarpus; 2. horse femur; 3. lower jaw of dog. Scale in cm.

slechts voor een groot aantal koeien enkele stieren aanwezig moeten zijn. Jonge stieren kunnen dus geslacht worden voor de voedselvoorziening. Dit verklaart de aanwezigheid van resten van subadulte dieren binnen de kollektie van Meldert. De sexe is op deze onvolwassen beenderen niet te lezen maar betekenisvol is wellicht het feit dat de enige te sexen volwassen metapodia, naast een hoornpit, van koeien afkomstig zijn.

Kleine dieren !

De meetresultaten vallen voor alle soorten binnen de variatie van de kollektie van Manching. Het betreffen hier dus kleine dieren. Vooral de grootteveranderingen bij het rund zijn in de archeozoölogie veelvuldig belicht. Na de domestikatie van het oerrund ziet men immers een duidelijke afname van de schofthoogte in de loop der tijd. Deze trend is te verklaren door bewuste selectie (spreiden van risico's bij een grotere veestapel van kleinere dieren) of onbewuste beïnvloeding door slechte kweekomstandigheden, inteelt, enz.⁹. Bij de romanisatie van onze gewesten vindt men dan terug grotere dieren door import van (grotere) rassen uit het Middellandse Zeegebied. Deze positieve evolutie ging in de Vroege Middeleeuwen grotendeels verloren. Aan twee beenderen is te achterhalen dat te Meldert een rund graasde met een schofthoogte van 113, respectievelijk 114 cm. Dit past goed in het algemeen beeld, voorgesteld in figuur 2. Alhoewel er Romeinse archaeologica tussen de vondsten aanwezig zijn, is er geen 'romeinse invloed' op de veestapel te bespeuren.

SUMMARY

Domestic fauna of Late Iron Age at Meldert (municipality Aalst, province East-Flanders).

Bone material dating from the Late Iron Age was excavated at Meldert. The bones were found on the fossil bottom of a brook but they are clearly the refuse of a human settlement. Nearly the complete collection consists of remains of domestic animals; hunting had lost its importance in the economy of that period. Among the domestic animals, the remains of cattle are most frequent. Less frequent are the bones of small ruminants such as sheep and goats; rarest are those of pigs.

This pattern reflects the way domestic animals were raised and can be compared with that on sites in neighbouring countries. This shows that the options in husbandry depended largely on local environmental conditions.

Een hondenbeen behoorde toe aan een dier met schofthoogte 54 cm, wat neerkomt op het formaat van een collie of een dalmatiër¹⁰.

Speciale kenmerken

De onderkaak van een volwassen rund vertoont een reductie van het gebit. Met name de derde molaar mist de talonid (fig. 3: A). Men kan dit fenomeen zien als een variatie die optreedt binnen een soort in lichaamsdelen waar geen selectie van betekenis op gebeurt¹¹. Deze tandreductie is helemaal geen zeldzaam fenomeen¹². Duidelijk herkenbaar zijn tevens de knaagsporen van honden op verscheidene beenderen, zoals gezegd het meest frekwent op deze van paard (fig. 4: C).

Onder het beendermateriaal bevonden zich eveneens menselijke resten; een voorhoofdschedel met de wenkbrauwbogen (fig. 4: B) naast twee schedelfragmenten die van hetzelfde individu kunnen afkomstig zijn en een fragment van een humerus. Deze resten hebben uiteraard geen verband met het keukenafval waartussen zij aangetroffen werden, maar zijn misschien afkomstig uit een verstoord graf.

Besluit

De fauna van Meldert geeft ons een eerste indruk van het veeteeltbedrijf in de Late IJzertijd in de regio. Meer materiaal zou ons echter toelaten onze interpretaties verder uit te diepen. In dit opzicht is het verder opgraven van de beekbedding op zijn minst het overwegen waard.

BIBLIOGRAFIE

BOESSNECK J. 1955: Angeborene Oligodontie bei vor- und frühgeschichtlichen Haustieren, sowie ein Beitrag zur Frage der Oligodontie bei Haustieren und ihren Wildverwanten, *Tierarztl. Umschau* 10, 138-141, 165-168, 202-205.

BOESSNECK J., VON DEN DRIESCH A., MEYER-LEMPENAU U. & WECHSLER-VON OHLEN E., 1971: *Die Tierknochenfunde aus dem Oppidum von Manching*, Die Ausgrabungen in Manching 6, Wiesbaden.

CLASON A. 1980: Jager, visser, veehouder, vogel-lijmer. In: CHAMALAUN M. & WATERBOLK M.T. (Ed.), *Voltooid verleden tijd ? Een hedendaagse kijk op de prehistorie*, Intermediair Bibliotheek, 131-146.

GAUTIER A. & VAN DER PLAETSEN P. in druk: Les faunes archéologiques. In: CAHEN D. et al.

9 Gautier & Van Der Plaetsen, in druk.

10 Vergelijk met Haltenorth 1958.

11 Boessneck 1955.

12 Boessneck e.a. 1971 vinden ze in 8.8% van de runderkaken te Manching.

(éd.), *Peuples agriculteurs de la Belgique préhistorique dans leur cadre naturel*.

HABERMEHL K.-H. 1980: *Die Altersbestimmung bei Versuchstieren*, Verlag Paul Parey, Berlin-Hamburg.

HALTENORTH T. 1958: *Rassehunde-Wildhunde*, Winters Naturwiss. Taschenbucher, Heidelberg.

HIGHAM C.F.W. 1967: Stock rearing as a cultural factor in prehistoric Europe, *Proc. prehist. Soc.* 33, 84-106.

TEICHERT M. 1973: Haustierhaltung, Jagd und Fischfang in einigen Germanischen Siedlungen zur La-Tène-Zeit und Römischen Kaiserzeit. In: *Domestikationsforschung und Geschichte der Haustiere. Internationales Symposium in Budapest 1971*, Akadémiai Kiadó, Budapest.